BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER OUDJAVAANSCHER LETTERKUNDE.

DOOR

DR. H. H. JUYNBOLL.

Bij het lezen van de Oudjavaansche handschriften, die wijlen dr. H. N. van der Tuuk aan de Leidsche Universiteitsbibliotheek vermaakt heeft, is mij gebleken, dat de inhoud van vele dezer geschriften hetzij direct of indirect aan het bekende Indische epos Mahābhārata ontleend is. In het kort wensch ik dit aan te toonen, waarbij ik de Oudjavaansche prozabewerking van het Mahābhārata en het epos Bhāratayuddha buiten beschouwing zal laten. Alleen valt hieromtrent op te merken, dat behalve de HSS. die Prof. Vreede reeds genoemd heeft in zijnen Catalogus der Jav. en Mad. HSS. p. 387—388 en die nader door mij beschreven zijn in mijn academisch proefschrift „Drie boeken van het Oudjavaansche Mahābhārata“ (inleiding, pag. 4—31), het legatum Warnerianum thans nog 4 HSS. van het O. J. Âdiparwan, 3 volledige van het Wirâṭaparwan, 4 van het Udyogaparwan, 3 van het tot dus verre nog onbekend geblevene Bhîṣmaparwan, 3 van van het Âçramawâsaparwan, 3 van het Mosalaparwan, 3 van het Prasthānikaparwan en 4 van het Swargârohaṇaparwan ontvangen heeft. Ook het aantal HSS. van het Bhārata-yuddha, dat in Prof. Vreede's Catalogus (p. 2—10 en 392) slechts 6 bedraagt, is thans gestegen tot 26. Na nog vermeld te hebben, dat het legatum Warnerianum verrijkt is met 4 HSS. van het gedicht Hariwangça, terwijl Prof. Vreede l. c. p. 393 er slechts één beschreef, ga ik thans over tot de behandeling der gedichten, die tot nu toe in Europa nog niet bekend waren. Gemakshalve zullen zij in alphabetische volgorde beschreven worden.

I. Ghaṭotkacâçraya of Ghaṭotkacaçaraṇa. De laatste titel komt voor in het eerste vers van zang 50:

Sâmpun kekĕtan ing kathâtita Ghaṭotkacaçaraṇa
ngaranya tanparacana.

In zang 51 en aan het slot van dit gedicht wordt het echter Ghaṭotkacācraja genoemd. De naam van den dichter is Mpu Panuluh (zang 50, vs. 1). Dit gedicht is niet alleen belangrijk, omdat het in zuiver Oudjavaansch geschreven is, maar vooral wegens zijn inhoud. Het is n.l. een der bronnen, waaruit de Maleiers hunne wayang-verhalen geput hebben. Dr. van der Tuuk zegt in zijne inleiding op de door hem toegelichte Maleische wayang-verhalen (T. I. T. L. Vk. XXV, p. 488; „de meesten echter blijken vertalingen te zijn van werken, die heden niet meer op Java schijnen te bestaan.“ De inhoud van het Oudjav. gedicht wordt gevormd door de beschrijving van den strijd tusschen Abhimanyu, den zoon van Arjuna, en den Korawa Lakṣaṇakumâra om het bezit van Kṣitisundarî, waarbij de zoon van Bhîma, genaamd Ghaṭotkaca, zijnen neef te hulp komt. Deze geschiedenis komt in dr. van der Tuuk's vertaling of inhoudsopgave van de Maleische geschiedenis der Pandawa's (T. I. T. L. Vk. XXI) voor op blz. 10 tot 14. In het Maleische HS. 3195^a, door mij beschreven in mijnen Catalogus der Mal. en Sund. HSS. pag. 50—51, vindt men deze episode van pag. 16 tot pag. 49. Ook in andere Maleische wayangverhalen, b. v. in cod. 3221 en 3244 (beschreven l. c. pag. 52—54 en pag. 54—56) vindt men dezelfde geschiedenis. Door vergelijking met het O.J. gedicht kan men sommige eigennamen in de Maleische hikâyat's verbeteren, b. v. Siti Sundari, waarin men Siti voor het Maleische ستي zou houden, blijkt verbasterd te zijn uit Skr. Kṣitisundarî; Laksamana Kumara uit Skr. Lakṣana-kumâra; Djarudi uit Juru dyah ¹⁾, d. i. praefectus mulierum (b. v. Ghat. zang X, vers 7; XI, vers 12 en 14; XXVI, 2 enz.)

Het bezoek van Abhimanyu bij de godin Durgâ (vgl. v. d. Tuuk's vertaling l. c. pag. 11 en cod. 3195^a, pag. 33 sq.) is in het Oudjav. gedicht in zang 31 beschreven. Op blz. 42 (l. c.) noemt dr. v. d. T. onder de namen van hen, die aan de Korawa's tegenstand bieden, Baladewa. Daar deze echter een bondgenoot der Korawa's is, kan hij niet bedoeld zijn. Blijkbaar heeft ook dr. v. d. T. dit opgemerkt, want achter dezen eigennaam heeft hij een vraagteken geplaatst. Op p. 42 van cod. 3195^a leest men

¹⁾ Het Nieuwjavaansche woord *anjaran* is eene verbastering van O.J. kadyahan en niet afgeleid van Skr. deha, zooals Prof. Roorda vermoedt (Wajangverhalen, p. 474).

in plaats van Baladewa Basudewa (vgl. mijnen Catal. der Mal. en Sund. HSS. pag. 50). Deze lezing nu wordt bevestigd door vers 2 van zang 40:

Sirang Ugrasena Basudewa ratu matuha tanggwan
ing naya,

Kṛtadharma Satyaki sang Uddhawa patih adhikāra
ring guṇa.

Tevens blijkt hieruit, dat men in plaats van Patih Uduwirah (v. d. T. l. c.) Patih Uddhawa lezen moet, zooals dr. v. d. Tuuk reeds opmerkte op pag. 12 (l. c.). Deze patih komt behalve in het Bhomakāwya (pag. 8) ook voor in het Mosalaparwan (pag. 72 van mijn proefschrift „Drie boeken van het O.J. Mah.“).

II. Hariwijaya. Omtrent dit O.J. gedicht zegt dr. van der Tuuk in zijn Kawi-Balineesch woordenboek, I, pag. 90, s. v. hari: „titel van een kakawin“. Verder verwijst hij naar ratmaja. Dit is (l. c. p. 739) de „eigen naam van een rākṣasa, die in Hr. het amṛta steelt, en door de goden onder aanvoering van Kumāra wordt bestreden en door Wiṣṇu gedood.; W. ontfutselde hem het amṛta, na zich in eene godin veranderd te hebben.“ Daarna haalt dr. v. d. T. de overeenkomstige plaats uit het Âdiparwan aan, die gedeeltelijk door dr. Brandes (Not. Bat. Gen. 1894) en gedeeltelijk door schrijver dezes uitgegeven is (B. T. Vk. 6^e volgr. I, pag. 83). Ook verwijst dr. v. d. Tuuk naar Akūpara, volgens pag. 147 s. v. de „eigen naam van een schildpad bij het karnen van de zee.“ Dan volgt de plaats uit het Âdip., die men bij dr. Brandes (l. c.) op pag. 3 v. d. overdruk en in mijne vertaling (l. c.) op blz. 90 vindt. Verder: „akupādhirāja krijgt die schildpad, onder den voet van de Mandara, van de karnende goden tot naam. Hr. 2—2, 12.“

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk, dat de inhoud van dit gedicht gevormd wordt door de mythe van het karnen van de Melkzee, die aan het Âdiparwan ontleend is, gelijk men weet. Dit volgt ook uit zang I, vs. 2, regel 3:

Nduk Kṣîrârṇṇawa tatwa nguni pinutër prawara
giri Mahendra sâdhana, (ten tijde, toen vroeger de Melkzee gekarnd werd, waarbij de voortreffelijke berg Mahendra als hulpmiddel diende.) In zang I wordt verhaald, hoe de goden en asura's zich naar de Mandara begeven, die door Ananta-bhoga naar de Melkzee gesleept wordt, evenals in het Âdip. Van Akupa is sprake in vers 12 c van zang II:

Kyâting rât ng Akupâdhirâja tinêhër de sang watêk dewata. In mijne verhandeling ¹⁾ over „de mythe van den berg Mandara in de Javaansche letterkunde.” (B. T. L. Vk. 6^e volgr. I, pag. 81, n. 1) is door mij reeds gewezen op vers 1122 van het Sanskr. Adip., om te bewijzen, dat Akupa eene verbastering is van Akûpâra. Bâsuki wikkelt zich om de zijde van den berg (vers 13). In zang IV, vers 4, overeenkomende met çloka 1146 van het Indische Adip. wordt het ontstaan van Lakṣmî of Çrî en in zang V, vers 1, regel 4 de geboorte van Dhanwatari beschreven (vgl. çloka 1149) in deze woorden:

Singgih sâri ni çrṣṭi ning jaladhi parwwata tumuluy adadya Dhanwantari.

In vers 6 van zang 28 wordt verhaald, hoe aan den vorst der Asura's, genaamd Ratmaja, door Wiṣṇu de gedaante van Lakṣmî de amṛta ontfutseld wordt. De eigennaam Ratmaja ontbreekt in het Oudjavansche Âdip., doch komt voor in het gedeelte van de O.J. cosmogonie Tantu Panggêlaran, dat door Prof. Kern uitgegeven ²⁾ en door schrijver dezes vertaald is (B. T. L. Vk. 6^e volgr. I, pag. 92). Daar vindt men naast Ratmaja eene Ratmajî, waaruit men zou opmaken, dat deze plaats van den Tantu van jonger datum is.

In de volgende zangen wordt de strijd der goden en daemonen beschreven. Indra roept daarbij Wiṣṇu's hulp in (zang 49, vers 14). In vers 31 leest men, hoe Wiṣṇu den asura-vorst Bali verslaat. De bekende geschiedenis van Râhu begint in zang 55 met deze woorden:

W(w)antên pwâsura dânanawâdhika ngaranya Râhu karêngö. ³⁾

Het overeenkomstige gedeelte van het Âdip. is door mij met eene vertaling uitgegeven (l.c. pag. 85 en 87). De naam van Râhu's vader die in het Indische Âdip. Wipracitti luidt, is hier, evenals reeds in het O.J. Âdip., verbasterd tot Wipracinti. De titel van dit gedicht blijkt uit vers 1 van zang 58.

III. Kṛṣṇântaka. Het begin van dit gedicht is reeds uitgegeven in deze Bijdragen (6^e volgr. VI, pag. 214 vgl.). Daar ik

¹⁾ Hierin verzuimde ik melding te maken van den lakon Jamur Dipa (zie Prof. Vreede's Cat. der Jav. en Mad. HSS. cod. 1979, n°. 146), die ook voorkomt in cod. 3419^c (leg. v. d. Tuuk). pag. 23—31.

²⁾ B. T. L. Vk. 5^e volgr. II, pag. 584.

³⁾ Zie het vervolg in het aanhangsel hierachter.

mij voorstel ook het vervolg van dit gedicht later bekend te maken, is het voldoende, hier mede te deelen, dat het eene vrije metrische bewerking van de vier laatste boeken van het Mahābhārata (Âçramawāsa-, Mosala-, Prasthānika- en Swargārohaṇaparwan) bevat.

IV. Ratnawijaya. Omtrent dit gedicht zegt dr. van der Tuuk in zijn Kawi-Bal. Wdb. I, pag. 737—738; s. v. ratna: „titel van een kakawin, behelzende 't gevecht van Sunda en Upasunda om Tilottamā, op hen afgezonden, daar zij door strenge boetedoening zoo machtig geworden waren, dat zij zelfs Indra bedreigden; in de taal (heerscht) groote vrijheid, zoo b. v. lottama in plaats van Tilottamā; uit duloma (is) op te maken, dat het getrokken is uit de reeds bedorven Âdip.”

Het gedicht begint met deze woorden (zang I, vers 3, regel 2):

Wwantën daitya mahaprabhāwa karëngö wëka-wëka
[danujendra wîriyyawân,
Kyāti'ng rât Upasunda Sunda pangaranya'n asanak
[atikambarât adbhuta.

De verbastering van Tilottamā tot lottama komt voor in zang XVIII, vers 4, regel 2:

Nāhan hetu si ratna lottamā ngaranya tēkap ira
bhaṭāra tan waneh.

Men kan dit licht herstellen, door in plaats van si ratna te lezen sirā'n Tilottamā, waarbij de versmaat behouden blijft.

De titel van het gedicht blijkt uit vers 5 van zang 22:

Nāhan hingan iking kathā pratita Ratnawijaya
pangaranya tan waneh.

De woorden tan waneh (niet anders, geen ander) zijn slechts als een stoplap metri causa te beschouwen. Over het origineel van dit verhaal vergelijk men de voorrede van Bopp, Ardschuna's Reise zu Indra's Himmel, p. XV, zijne vertaling l.c. pag. 45 en L. v. Schröder, Indiens Literatur and Cultur, pag. 494—495.

Ten slotte volgen hier nog de Oudjav. tekst van zang 55 van den Hariwijaya wegens de belangrijkheid der legende, die het ontstaan van zon- en maaneclipsen verklaart, en ter vergelijking met het Âdiparwan:

Wwantën pwâsura dâdawâdhika ngaranya Râhu karëngö,
 parṇahnyâtma Wipracinti aniwâryya ring suraripu,
 krûrâgöng awugah ya göng galak anâgateng surawara. (1)
 Ngûnî kâla nikang prang adbhuta pijër ya tan hana mahas,
 çirṇa dhwasta tikang tapowana tēkapnya durbbala murah,
 sangsiptan ri yulihnya mogha maputēk mhâh salahasa,
 yar ton bhrasta nikang swagotra mamangun galak mangabaran (2)
 Nâ sambandha nikâtîçighra tumuluy mareng Haripada,
 an sâmpun rumëngö ring utsawa ning âmrta prakaçita,
 byaktâ mangnha kâladeça ling ikâ tatön amalësa,
 wet ning göng nikanang kamânawibhawanyâ tanpasapihan. (3)
 Kâlanya'n datëng ing sabhâ ndan amasang ta bañcanamaya,
 ngkâ dewâkrti çântarûpa tēmahanya mēnggëp ahalëp,
 jâti krûra inâryyakënya ri kaçaktyan ing jutimaya,
 tâtan sangcaya lingnya milwa manginum ring âmrta wara (4).
 Ewëh ngwang makire pramoha ri bhaçara munggu ri dalëm,
 sūksmekâra anâdhisūksma hibëk ing triloka maganal,
 sâksât wyâpaka tan dadînapakarî hiðëp ning adhama,
 kâhinyan apacâra ghâçaka kaçungka buddhi mahala. (5)
 Âpan hyang sawitâdidewa wara candramâparimita,
 sakşyânggëh nira lingga sūksma umariçakën sabhuwana,
 ndah mâjar ta sire upendra hana duçta milwa mangimûr,
 tar wruh yan panginum warâmrta rumuddha kâryya kuçila (6).
 Nâhan pâjar irâtigadgada bhaçara Wişnu rumëngö,
 „Cehâhâh druhakâtîdûrtta mawalepa nitya kujana,
 tan wring mâryyada nîca dambha paracidra cora macëmër,
 tan mâryyângapakâra kimburu mamighnakën parahita (7).
 Tar ton bhrasça hilang sawargga nika dengku ngûni ring ayun,
 mangkin wâdhaka ta surud ndya ta paranya dadya luputa,
 Nâhan ling nira Padmanâbha ri dalëm twas arddha wuyûng,
 hetunya'n pangalap ta cakra nira tikşna mâya dumilah (8).
 Âmbëk çri Narasingha sâhasika mangkas-angkas asiga,
 yekân çighra sudarççanâstra lumëpas sake tamuduhan,
 tar wruh tekana tang mahâsura cëngëlnya sep katariwal,
 kombul bhîşana mastakanya tēka ring nabhastala mësät. (9).
 Lindû cañcala tang mahîta tēkeng Himâdri gumiwang,
 Sangke göng nikanang kawandha nika rodra parwwatasama,
 tampuhnya'n gumtër tibë magulingan datan pabisa ya,
 ndan tēḍasnya jugâhurip kadi glap ya manghruk agalak (10).
 Panglingganya hilî ning âmrta tkeng gulûnya niyata,
 krûrâkâra makin lwir Antaka mahâ masënghit anguhuh;
 „Candrâditya ayay palalwakna yatna ko jaga-jaga;
 „toh tanggap pamalëskwikanyu niyata mwa çirṇa gilutën (11).

„Sangsârangkwiki demu mohita wineh tkapku maluya,
 „nâ hetunya pahenakën tiku manahmu haywa malara.
 „âpan [h]îrsya ya doumwamah salahsangkwî kon mapakna,
 „tâ de kanyu dlâha duhka pangangngkwa de mwa kuhira” (12)
 Ling ning dânawaciṛsa rodra [h]umaku’ng glëngnya ri sira,
 ngkân lunghâ ta ya ring nabhastala wisâta sūkṣma mangawit,
 âçâçoka ta sang minangkana manah nirepu kapgan,
 marmmâ çrî Puruṣottamâmalëh akou tatan kaparihan (13).

Aanteekeningen.

Karëngö komt dikwijls op eene dergelijke wijze achter een eigen naam voor. Dr. van der Tuuk. (Kawi-Bal. Wdb. I, pag. 817) houdt het voor eene vertaling van Skr. *iti çruta* of *itikhyâta*. Het is eerder het Skr. *wiçruta*. In het O. J. Râm. komt het zeer dikwijls voor, o. a. I, 22, IV, 3, waar de Bal. vertaling het weergeeft door *kapiragi*, VII, 68 (68 (Bal. vertaling *kastawa*) enz. Op de meeste plaatsen wordt het vertaald door Bal. *kasnb* (beroemd), o. a. I, 37, IV, 50, V, 83, VI, 6 enz. *Wipracinti* is eene verbastering van *Wipracitti*, die reeds in het O. J. Âdiparwa voorkomt (vgl. B. T. L. Vk. 6^e volgr. I, pag. 85).

Wugah is een woord, dat noch in het Râm. noch naar ik meen in het Mahâbhârata voorkomt wel in Bhâratay. 304. a = agöng. Vgl. Tagal. *bugá*, grof, dik, zwaar.

2. Rurah wordt op de plaatsen, die dr. v. d. Tuuk in zijn K. B. Wdb. aanhaalt, meestal verklaard door het Bal. *rusak*. Ook hier past deze vertaling, daar ’t blijkbaar een synoniem van *dhwasta* en *çîrnna* is.

6. Mangimur moet hier beteekenen „heimelijk te werk gaan.” Op andere plaatsen beteekent het „kwellen” (Râm. XXIV; 125: *npangimur-imur*, Bal. *manggulgul*) en „weggecijferd worden” (Âdip. 61: *sang dewa tan këna inimur*). Vgl. ook v. d. Tuuk, s. v.

9. Sep beteekent hier „plotseling, snel,” evenals in het Âçramawâsap. pag. 48 en 52. Varianten van de daar voorkomende uitdrukking *jag lis upapër* vindt men in het Oudj. prozawerk *Korawâçrama* (cod. 3442^h): *sep glis upapër* (pag. 71) en *tap glis upapër* (pag. 98). In ’t Sund. staat *kasep* „schoon (van een man)” tegenover *gölis* „schoon (van eene vrouw),” terwijl in het O. J. beide woorden (*sep* en *gëlis*) „snel” beteekenen. Vgl. ook Lamp. Pabijan-dial. *hëlaw* „mooi” en Abungsch *law* „spoedig.”

Het overeenkomstige gedeelte van het O.J. Âdiparwan is elders door mij reeds uitgegeven en vertaald (B. T. L. Vk. 6^e volgr. 1, pag. 85 en 87). Tevens is daar gewezen op het voorkomen van eene dergelijke legende bij de Maleisch-Polynesische volken, waaronder sommige, die nooit onder Hinduschen invloed gestaan hebben (l. c. pag. 95). Prof. Wilken heeft deze quaestie in zijn werk over het Animisme (pag. 254—256) reeds besproken. Wij laten hier ten slotte nog de plaats uit het Indische Âdiparwan (vers 1161—1166) volgen, die aan het Javaansche Âdip. tot grondslag gestrekt heeft.

Tataḥ pibatsu tatkaḷam deweṣwamṛtam īpsitam,
 Rāhur wibudharūpeṇa dānawaḥ prāpibat tadā;
 tasya kaṇṭham anuprāpte dānawasyāmṛte tadā,
 ākhyātam candrasūryyābhyām surāṇām hitakāmyayā.
 Tato bhagawatā tasya ciraḥ chinnaṃ alaṃkṛtam,
 cakrāyudhena cakreṇa pibato 'mṛtam ojasā;
 tacchailaṅggapratimaṃ dānawasya ciro mahat,
 cakracchinnaṃ kham utpatya nanādātibhayangkaram;
 tatkawandhaṃ papātāsya wisphuraḍ dharanītale,
 saparwwatawanadwīpām daityasyākampyan mahīm.
 Tato wairawinirbandhaḥ kṛto Rāhumukhena wai,
 cāṣwataṣ candrasūryyābhyām grasatyadyāpi caiwa tau.

Vertaling.

Vervolgens, toen de goden den amṛta dronken, waarna zij verlangd hadden, dronk de dānawa Rāhu in de gedaante van een god mede; toen de amṛta in de hals van den dānawa gekomen was, werd dit verteld door de zon en de maan, die het belang der goden wenschten te behartigen. Daarop werd door den met den discus gewapenden Heer ¹⁾ het versierde hoofd van hem, terwijl hij amṛta dronk, met zijn discus krachtig afgesneden; dat groote hoofd van den dānawa, op een bergtop gelijkende, vloog, door den discus afgesneden, omhoog in de lucht en brulde zeer angstwekkend; de romp van den daitya viel stuiptrekkend op den grond, terwijl hij de aarde met hare bergen, wouden en eilanden deed beven. Daarop vatte Rahu's hoofd een grenzelooze eeuwigdurende vijandschap op tegen de zon en de maan en verslindt hij hen tot nu toe.

¹⁾ n. l. Wiṣṇu.